

УДК 336

Передумови інтеграції вітчизняної банківської системи в європейську банківську систему

Ірина Богданівна Семенен,
викладач кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук

Анастасія Андріївна Левко,
студентка
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Проаналізовано основні тенденції розвитку банківського ринку Європейського Союзу і України. Зазначено перспективи розвитку європейського банківського ринку. Запропоновано шляхи реформування вітчизняної банківської системи відповідно до європейських норм.

Ключові слова: європейська інтеграція, банківські установи, активи банків, іноземний капітал, рентабельність, спеціалізовані банки, банківський союз.

Постановка проблеми. Важливою рисою сучасної світової економіки є поглиблення інтеграційних процесів, що зумовлює необхідність застосування якісно нових підходів до розвитку економіки. У процесі інтеграції посилилась роль європейських держав у світових економічних процесах. Банківський сектор – одна з найбільш інтегрованих у фінансову систему ЄС економічних галузей України. У посткризовий період іноземний банківський капітал, в основному європейський, багато в чому визначив «ландшафт» вітчизняного ринку банківських послуг.

Необхідним є об'єктивний аналіз тенденцій розвитку банківського бізнесу в ЄС, оскільки європейський капітал хоча й займає найбільшу частку серед іноземного капіталу в Україні, останнім часом спостерігається тенденція до його відпливу. А, на нашу думку, саме функціонування банків за європейськими стандартами дозволяє досягти максимальної ефективності їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема функціонування європейського банківського сектору та аналізом тенденцій у розвитку вітчизняної банківської системи займалися як зарубіжні так і вітчизняні науковці, такі як: Т. С. Смовженко, О. О. Другов, Я. В. Грудзевич, В. В. Рисін, І. І. Пузанов, Л. Ж. Нагорна, І. А. Зарицька, С. В. Гринчук, П. Жозет, Дж. Маршалл, Дж. Стігліц, О. В. Буторіна, Ж. Дермін, Д. Марк, П. Моліне тощо.

Метою статті є порівняльний аналіз банківської системи України і ЄС та виявлення напрямів реформування вітчизняного банківського сектору.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, за визначенням ЄЦБ, банківський сектор ЄС є найбільш інтегрованим сегментом європейської фінансової системи та основою для подальшого поглиблення економічної інтеграції союзу. Проте, незважаючи на 20 років фінансової інтеграції банківського сектору в ЄС, інтеграційні процеси все ще не є завершеними.

Банки залишаються одним із ключових сегментів у фінансовому секторі ЄС. На території ЄС працює близько 8 000 кредитних установ. Особливістю банківського сектору Європи є те, що банки досягли значних розмірів щодо ВВП держав, а це вказує на тісний зв'язок між розвитком фінансового сектору і державних фінансів. Часто розмір активів банків перевищує ВВП держави в кілька разів [1].

Водночас сумарні активи всієї банківської системи ЄС 2012 року становили приблизно 45,5 трільйона євро (350% ВВП ЄС). За перше півріччя 2013-го цей показник становив 34 426,14 млрд євро. Це є фактором ризику, що не може бути проігнорований. А це, у свою чергу, відображає велику залежність європейської економіки від банківського фінансування. Наприклад, на банківський сектор США припадало лише 78% від ВВП США, у той час як в Японії 174% ВВП у 2011 році.

Серед позитивних наслідків експансії західноєвропейських банків на фінансові ринки країн – нових членів ЄС можна виділити збільшення прямих інвестицій у реальний сектор економіки, зниження процентних ставок і процентної маржі, збільшення прибутковості, забезпечення стабільності банківської системи і збільшення довіри населення. Злиття і поглинання стали важливим механізмом реструктуризації банківського сектору країн ЦСЄ. Також характерним є підвищення якості кредитного портфеля, тобто зменшується частка безнадійних кредитів у загальній сумі кредитів, що пов'язано з поліпшенням механізмів управління ризиками, підвищенням вимог до позичальника.

До негативних наслідків поглинання іноземними банками банків у країнах – нових членах ЄС, у свою чергу, можна віднести кредитні буми, переміщення центру прийняття рішень за кордон, зменшення розміру кредитування СМБ у порівнянні з великим бізнесом. Одночасно зі зростанням конкуренції між вітчизняними

та іноземними банками, в якій більш слабкі банки програють, відбувається скорочення маржі на банківські послуги, що, у свою чергу, призводить до погіршення фінансових результатів вітчизняних банків [3].

Поряд із цим, європейські банки зіштовхнулися з проблемою браку ліквідності, що активізувало процеси продажу проблемних і ризикових активів спеціалізованим компаніям (рис. 1).

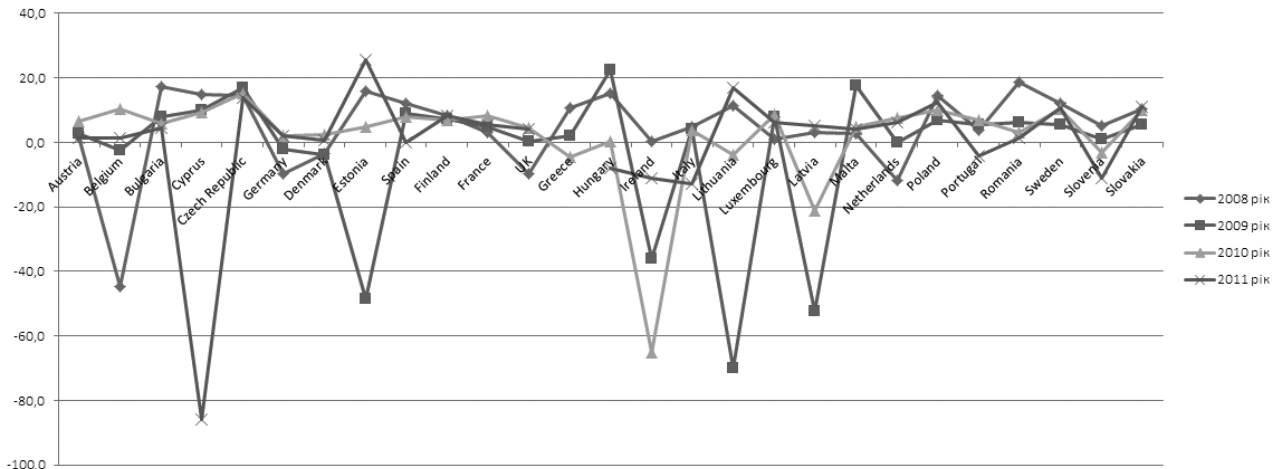

Рис. 1. Показник рентабельності капіталу (ROE, %)

Примітка. Розроблено авторами на основі [1]

Незважаючи на дотримання вимог європейських регуляторів до капіталу і продажу частини проблемних активів, значні обсяги італійських і грецьких боргів на балансах банків ЄС продовжують загрожувати стабільності банківських установ. Така ситуація об'єктивно вимагає перегляду і коригування бізнес-стратегій банків та їхніх дочірніх установ поза межами Євросоюзу для підтримки ліквідності та виконання вимог до капіталу (Базель III). Таким чином, у ситуації зростання вартості позикового капіталу, що суттєво обмежило доступ українських банків до зовнішніх фінансових ресурсів, існує можливість виходу банків ЄС із фінансових ринків країн, де вони мають збиткові дочірні установи. Найбільш імовірно, що за таких обставин з українського ринку будуть виходити банківські установи, які мають найбільші проблеми з кредитним портфелем або придбали банківський бізнес в Україні за низькою ціною [2].

Актуальним також у контексті цієї проблеми є перспективи створення Європейського банківського союзу на базі ЄВС. Ідея створення цього союзу обговорювалась у кулуарах ЄС уже давно. Але остання криза євро змусила лідерів ЄС діяти рішуче і в червні 2012 року на саміті Ради Європи було підписано угоду про створення нової структури ЄВС (протягом наступного 10-ліття), яка включатиме в себе чотири спілки: банківський союз, фінансовий союз, економічний союз, політичний союз.

Голова Європейської Ради Герман Ашиль ван Ромпей заявив, що «головна мета банківського союзу – розірвати коло залежності банків від держави, а також від коштів платників податків, які країни використовують для вирішення проблем кризових банків».

Новий банківський союз передбачає три опори: єдиний механізм нагляду, єдиний механізм розв'язання проблем і система захисту вкладів. З 2014 року під прямим наглядом Європейського центрального банку (ЄЦБ) опиняться 130 найбільших кредит-

них установ ЄС. Окрім ЄЦБ, єдиний механізм нагляду включатиме національних банківських регуляторів у країнах – членах Євросоюзу. Якщо в рамках роботи механізму буде вирішено, що той чи інший банк необхідно оздоровити чи ліквідувати, на перший план вийде єдиний механізм розв'язання проблем.

Прихильники банківського союзу наводять численні аргументи на його користь:

- банківський союз сприятиме подальшій інтеграції у фінансовій сфері і допоможе подолати внутрішні дезінтеграційні процеси;
- заспокояться вкладники з країн PIIGS, які перестануть боятися краху своїх банків;
- буде створена система прямого фінансування проблемних банків з центру, без залучення до розподілу коштів національних урядів;
- банківський союз стане важливим етапом на шляху до фінансового союзу, який не допустить тих вольностей у бюджетно-податковій політиці, що стали причиною нинішніх проблем на ринку суверенного боргу.

З іншого боку, критики ідеї європейського банківського союзу відкидають ці аргументи як надумані. Професор Мюнхенського університету Ганс-Вернер Зінн називає новий план порятунку Європи «соціалізацією банківського боргу», який призведе лише до надмірних зловживань. Банки, знаючи, що їх у будь-якому разі врятують платники податків, направлятимуть кошти вкладників у ризикові проекти.

Правові проблеми також величезні. Кожна країна євросоюзу має свій власний код банкрутства. Потрібні будуть зміни договорів, що регулюють діяльність Європейського Союзу для того, щоб дати новій ліквідаційній адміністрації право конфісковувати банківські активи і накладати збитки на кредиторів.

З урахуванням цих правових і політичних перешкод на шляху банківського союзу слід привітати будь-який прогрес у розв'язанні цієї проблеми. На-

магання поставити Європейський центральний банк (ЄЦБ) на чолі найбільших банків регіону має припинити «теплі» відносини між банками і регулятивними органами, які дозволяли ірландським та іспанським банкам отримувати кредитування під час кризи на ринку власності, а іншим, наприклад Deutsche Bank, працювати з настільки незначними обсягами капіталу. Якщо ЄЦБ покаже себе ефективним керівником, європейці можуть стати більш схильними до дальших важливих кроків [3].

Щодо України, то в результаті інтеграції українських банків у фінансову систему ЄС перш за все виграють клієнти, користувачі банківських послуг. Основними вигодами є забезпечення ефективного й

належного захисту інвесторів та інших споживачів фінансових послуг; забезпечення стабільності цілісної фінансової системи України, підтримка співпраці між різними учасниками фінансової системи.

Банківська система України характеризується відносно низькою діловою активністю, рівень розвитку вітчизняного банківського сектору залишається, за загальновізнаними світовими мірками, відносно низьким. Низька капіталізація банків, низька кредитоспроможність переважної частини потенційних користувачів банківських послуг спричинюють надзвичайно високу ризикованість банківської діяльності, ускладнюють підтримку їхньої ліквідності (рис. 2).

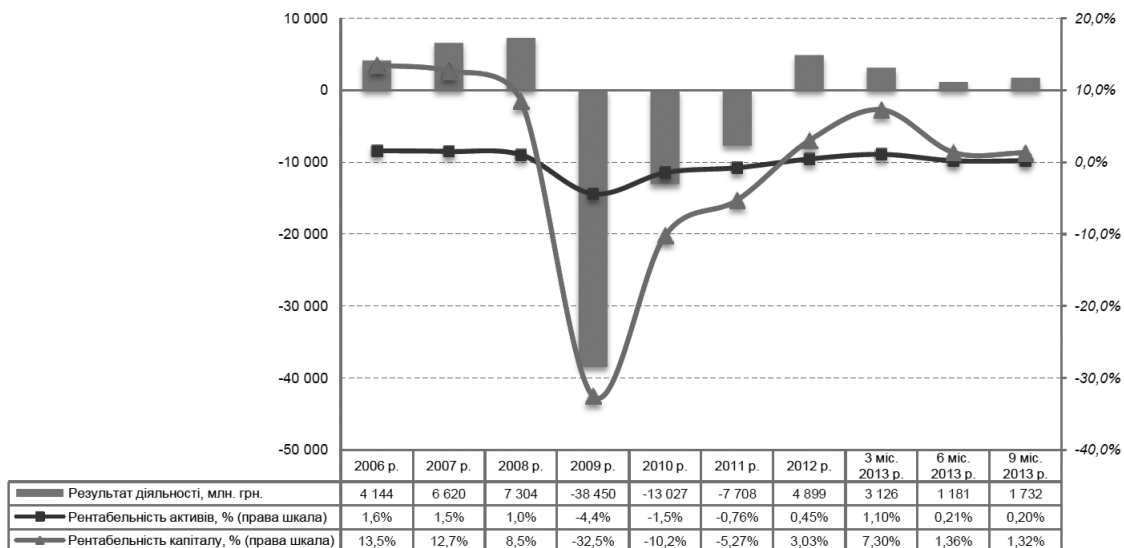

Рис. 2. Основні показники результатів діяльності банківської системи України
Джерело. [4]

Українські банки не здатні належним чином задовольняти попит на позичкові капітали, насамперед з боку суб'єктів реального сектору економіки. З іншого боку, всі економічні суб'єкти, в яких з'являються вільні грошові кошти, не можуть їх надійно розмістити і віддають перевагу конвертації в іноземну валюту, ін-

вестуванню в тіньову економіку чи переведенню за кордон. Для об'єктивної оцінки євроінтеграційної готовності вітчизняної банківської системи необхідно проаналізувати основні тенденції розвитку банківського сектору України за певними напрямками в порівнянні з банками країн Європи (табл.).

Таблиця

Відносні показники діяльності банківського сектору країн Європи і України

Країна	Активи банків до ВВП (%)	Кількість банків на 100 000 жителів	Активи топ-5 банків (%)	Активи держбанків (%)	Активи іноземних банків (%)	Кількість працівників регулятора на один банк
1	2	3	4	5	6	7
Австрія	349	9,9	35	12	18	н/а
Швейцарія	548	4,2	67	16	12	0,2
Кіпр	729	3,5	69	1	35	0,8
Люксембург	1942	29	31	5	94	0,3
Німеччина	124	2,3	25	32	12	н/а
Фінляндія	256	1,8	91	0	74	0,7
Ісландія	193	1,6	100	41	0	5
Італія	204	1,3	66	0,1	18	0,9
Португалія	314	1,1	74	23	22	1
Франція	368	1,1	87	2	12	н/а
Бельгія	331	1	91	0	60	0,8

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6	7
Ірландія	483	1	72	21	63	1,6
Іспанія	376	0,6	64	0	8	1
Норвегія	53	0,6	76	0	30	0,8
Великобританія	607	0,5	68	26	18	0,8
Україна	100	0,4	37	17	48	1,8
Греція	212	0,2	78	11	21	6,1
Польща	74	0,1	49	22	62	6,8

Джерело. [5]

За даними таблиці можна зробити такі висновки:

- у відсотковому співвідношенні до ВВП активи банків України становлять приблизно 100%. У порівнянні з провідними країнами Європи, це досить невисокий показник. Причиною цього є, звісно ж, наслідки фінансової кризи 2008 року, що мала значний вплив як на прибутковість банківського сектору, так і на діяльність та продуктивність реального сектору економіки;
- для європейського банківського сектору характерною є також концентрація значної частки активів у топ-5 банках, в Україні цей показник є одним із найнижчих в Єврозоні;
- присутність на ринку державних банків та їх розвиток у цілому є близьким до розвитку банків Європи;
- як і в невеликих державах ЄС, присутній значний іноземний капітал, особливо російський, що сприяє розвитку банківського сектору і при цьому створює певну залежність від зовнішнього ринку;
- щодо кількості працівників регулятора на один банк, то показник у середньому перевищує на одного чоловіка.

Основним наслідком євроінтеграції для банківського бізнесу стане консолідація навколо найсильніших фінансових груп.

На відміну від багатьох країн ЄС, в українській банківській системі високий відсоток вітчизняного капіталу. Це надзвичайно важливий фактор уникнення монополізації ринку іноземцями. Але для виживання в умовах прямої конкуренції «наші» будуть змушені консолідуватися, що неминуче призведе до зменшення кількості банків. Також фінустановам доведеться оперативно поліпшувати якість обслуговування клієнтів і розширювати продуктивний ряд або, навпаки, займати вузькоспеціалізовані ніші. Експерти очікують приплив капіталу в Україну – угода про асоціацію з ЄС поетапно усуває штучні бар'єри на шляху його руху. Це несе певні ризики – ринок капіталу стає більш волатильним і схильним до впливу світової економіки. Але процес заходження капіталу в Україну не буде одномоментним і стрімким. Інвестори дуже обережні, а в Україні зберігаються недосконалі судова система і слабка законодавча щодо захисту прав кредиторів.

Очікуваний приплив інвестицій і розширення економічних зв'язків з ЄС лише зміцнять курс гривні до інших валют, хоча і зроблять його більш

гнучким. Курс на дедоларизацію, стимулювання безготівкових розрахунків і детінізацію економіки буде продовжено.

Основними напрямками інтеграції банківської системи України до Європейського Союзу та заходами щодо їх практичної реалізації будуть такі.

1. Забезпечення стабільності і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародних ринках банківських послуг.

2. Розробка механізму попередження і зниження ризиків; посилення переваг та унеможливлення прояву кризових явищ при інтеграції банківського сектору до європейського співтовариства.

3. Удосконалення функціонування вітчизняної банківської системи в умовах посилення інтеграції України до європейської економічної спільноти.

4. Продовження діалогу з регуляторами банківської діяльності з країн ЄС.

5. Адаптація законодавства у сфері банківського регулювання до норм, прийнятих в ЄС, в основі яких лежать правила Базельського комітету з питань банківського нагляду.

6. Попри на те, що розвиток банківської системи України здійснюється в напрямі формування європейської моделі універсалізації банківських установ, варто перейняти досвід зарубіжних колег щодо спеціалізації банківської діяльності [6].

З метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи НБУ необхідно здійснити суттєві структурні зміни в напрямі сприяння розвитку перспективних форм банкінгу, базуючись на досвіді європейських країн. Укрупнення банківських установ (скорочення їх кількості) дозволить банківській системі України функціонувати в умовах підвищеної конкурентоздатності.

В Україні практично не застосовувалися механізми створення спеціалізованих банків, які успішно існують у банківських системах європейських країн. Як зазначають у своїх дослідженнях Т. Смолженко і О. Другов, «створення спеціалізованих банків в Україні посилило банківську систему, зробить її діяльність ефективнішою» [7].

Варто виділити види спеціалізованих банківських установ.

1. Кооперативні банки. Схема кредитування сільськогосподарського сектору шляхом об'єднання коштів населення та дрібних підприємців при наданні гарантій уряду під частину їхніх зобов'язань працює досить успішно.

Вдалим прикладом функціонування кооперативних банків є Польща. Через ці установи держава надає пільгові кредити для сільського господарства, а також через ці установи здійснюються виплати фермерам з фондів Європейського Союзу і національного бюджету. Незважаючи на кризовий період, кооперативні банки завойовують усе більшу і більшу довіру серед клієнтів. Створення таких банків в Україні потребує від держави розроблення відповідного законодавства і здійснення активної фінансової підтримки цих процесів.

2. Інвестиційні банки. Розвиток спеціалізованого інвестиційного банкінгу в Україні можна розглядати у трьох напрямках:

1) як спеціалізацію в рамках окремого банку без створення нової юридичної особи, тобто виокремлення відповідних структурних підрозділів, що займаються виключно здійсненням інвестиційних операцій, у рамках універсальних банків;

2) як спеціалізацію в рамках окремого банку зі створенням нової юридичної особи, тобто покладання інвестиційних функцій на окремі філії великих системних банків або створення ними відповідних дочірніх товариств;

3) як спеціалізацію банківської установи цілком, тобто створення окремого інвестиційного банку, виокремлення для нього відповідної ніші на ринку інвестування.

Щодо перспектив розвитку в Україні приватних спеціалізованих інвестиційних банків, то в Україні не створено жодного повноцінно функціонуючого інвестиційного банку довгострокового кредитування. Головною причиною цього є жорсткі вимоги до нормативів для інвестиційних банків.

3. Іпотечні банки. Багатьма економічно розвинутими країнами успішно використовується механізм іпотечного кредитування, де ключовою ланкою виступає іпотечний банк. Кредитні операції є важливою сферою діяльності іпотечних банків.

На нашу думку, в Україні, що має значний аграрний потенціал і ресурси, доцільно було б створити державний земельний банк. Через нього планується здійснення державної підтримки сільського господарства і розвитку сільських територій.

4. Фінансові супермаркети. Фінансовий супермаркет (ФСМ) – це інтегрований фінансовий посередник, який має можливість пропонувати клієнтам набір різноманітних фінансових продуктів та комплекс фінансових послуг як виключно банківського характеру, так і небанківських фінансових продуктів та послуг (страхові, інвестиційні, консалтингові, лізингові, юридичні, маркетингові, аудиторські та інші).

Попри те, що модель фінансового супермаркету розповсюджена в Європі, в Україні до недавнього часу такої послуги ніхто не пропонував. Першими в цьому напрямі стали кілька українських банків (ПАТ «ПриватБанк», ПАТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «Кредобанк»,

ПАТ «Кредитпромбанк», ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «Укрсоцбанк»), які стали ініціаторами впровадження цієї системи в нашій державі.

На нашу думку, в Україні ФСМ, як нова перспективна інноваційна модель організації фінансового бізнесу, повинна забезпечити продавцям і покупцям такі вигоди:

- по-перше, у ФСМ продавці фінансових послуг розширюють своє представництво на ринку і збільшують обсяги продажів своїм клієнтам за рахунок зменшення цін на послуги, а також економії адміністративних, маркетингових і технологічних ресурсів;
- по-друге, продавці фінансових послуг під «парасолькою» ФСМ приділяють більше уваги своєму іміджу і довірі. ФСМ змушує його учасників цінувати свою репутацію і не допустити погіршення сервісу та якості послуг;
- по-третє, вигодою для покупців є отримання широкого, комплексного і гармонійного спектра фінансових послуг за нижчою ціною. Ціни продуктів і послуг, які пропонує ФСМ для кінцевого споживання, є на 10–15% нижчими, ніж в окремих структурах. Що більше клієнт купує послуг, то дешевше йому обходиться кожна [7].

Висновки і перспективи дальших досліджень. Проаналізувавши тенденції функціонування банківського сектору Європи, можна зробити висновки, що європейському банківському секторові притаманний універсальний характер, широкий спектр пропонованих послуг, активна політика мінімізації ризиків, глобалізаційні процеси уніфікації капіталів, скорочення мережі філій, збільшення операцій із цінними паперами. Етапом розвитку Європейського валютного союзу є створення Банківського союзу, мета якого – звільнення Європи від боргової кризи.

Показники розвитку вітчизняної банківської системи демонструють позитивну тенденцію – збільшились як активні операції банків, так і обсяг пасивних операцій.

Однак показники ефективності діяльності в системі скоротились удвічі, динаміка фінансового результату була вкрай нестабільною, а показники капіталізації мали тенденцію до поступового зниження внаслідок активного розміщення залучених клієнтських коштів. Одним із негативних аспектів також є вплив європейського капіталу з ринку, що спричинено фінансовою кризою в ЄС.

При цьому, на нашу думку, фінансова криза в ЄС не здатна загальмувати процес євроінтеграції вітчизняних банків, але зменшить кількість і розмір європейських інвестицій в українську економіку. Разом з тим, зважаючи на ієрархія цілей економічної політики, удосконалення регулювання банківської системи має бути підпорядковано завданню забезпечення збалансованого економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Consolidated banking data [Електронний ресурс] / ECB. – Режим доступу : <http://www.ecb.europa.eu/stats/money/consolidated/html/index.en.html>.

2. Financial integration in Europe : april 2013 [Електронний ресурс] / ЕСВ. – Режим доступу : <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialintegrationineurope201304en.pdf>.
3. Європейський банківський союз: аж поки дефолт нас не розлучить [Електронний ресурс] / iPress.ua. – Режим доступу : http://ipress.ua/articles/ yevropeyskyu_bankivskyu_soyuz_azh_poky_defolt_nas_ne_rozluchyt_21939.html.
4. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2013 року [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрик». – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_3_kv_2013_review.pdf.
5. The National Bureau of Economic Research [Електронний режим]. – Режим доступу : www.nber.org.
6. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу : аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
7. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України: організаційний аспект / Т. Смовженко, О. Другов // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 34–37.

Summary. The basic trends in the banking market of the European Union and Ukraine. Specified prospects of the European banking market. The ways of reforming the banking system in line with European standards.

Keywords: European integration, banking institutions, bank assets, foreign capital, profitability, specialized banks, the banking union.